

ЗНАЄМО. МІРКУЄМО. ЗАСТОСОВУЄМО: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Ю. В. Рібцун*, м. Київ

У сучасному суспільстві інклюзія є однією з пріоритетних форм забезпечення рівного доступу до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Школа потребує створення доступного предметно-розвивального середовища та активної взаємодії учасників освітнього процесу у діадах («дитина — дитина», «дитина — діти», «дитина — педагог»), тріаді («дитина — педагог — батьки»).

■ Ю. В. Рібцун

Питаннями інклюзивного навчання у закладах дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти та інших закладів опікується ціла плеяда як вітчизняних, так і зарубіжних учених (І. Гілевич, В. Гудоніс, Е. Данілавічюте, М. Джонсон, В. Засенко, А. Колупаєва, Л. Коваль, І. Кузава, Д. Лауве, М. Малофеев, Н. Назарова, О. Таранченко, Т. Сак, В. Синьов, О. Федоренко, Л. Шматко та ін.).

За основу впровадження інклюзії на теренах України взято міжнародні стандарти з прав людини у сфері освіти, зокрема Всевітню декларацію про освіту для всіх (1990), Саламанську декларацію (1994), Конвенцію про права осіб з інвалідністю (2006) та ін., а також ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [1].

ЛЮДИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Відповідно до Закону України «Про освіту» *особами з особливими освітніми потребами* вважають людей, які потребують додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту.

1. З порушеннями:

- аутистичного спектра;
- зору (сліпі, зі зниженим зором);
- інтелекту;
- мовлення (ТПМ);
- навчальної діяльності (дискалькулія);
- опорно-рухового апарату (ДЦП);

* Ю. В. Рібцун, старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

- слуху (глухі, зі зниженим слухом);
- затриманням психічного розвитку (ЗПР);
- складними порушеннями розвитку.

2. Із захворюваннями, що:

- можуть бути перешкодою для проходження зовнішнього незалежного оцінювання, визначені МОН спільно з МОЗ;
- потребують постійного медичного нагляду, або періодичного здійснення індивідуальних медичних процедур із забезпечення життєдіяльності людини та / або контролю за її станом, зокрема зі встановленням електрокардіостимулятором або іншим електронним імплантатом чи пристроями.

3. Особи, які:

- потребують підтримки у навчанні, пов'язаної з проживанням: а) на тимчасово окупованій території; б) у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої уповноваження; в) у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення;
- мають статус внутрішньо переміщених, діти-біженці та діти, які потребують додаткового та тимчасового захисту;
- здобувають спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено опанувати зміст навчальних предметів одного чи декількох класів, освітніх рівнів;
- особи, які здобувають(-ли) освіту в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами корінних народів і національних меншин.

МЕТОДИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ООП

Звертаючи увагу на першу категорію дітей, доцільно відзначити, що для них притаманні виснажуваність, сповільненість та інтерність психічних процесів, порушення сприймання, повільна увага, низька інтелектуальна працездатність, «в'язкість» мислення, недостатність мовленнєвого опосередкування, збідненість знань та уявлень про навколишній світ, патологічне застрягання на окремих фрагментах навчального матеріалу, емоційна лабільність, ризики соціально-психологічної дезадаптації, труднощі переключення з одного виду діяльності на інший, залежність компенсаційних можливостей від часу впливу та якості корекційної роботи [2, 4, 5].

З метою підвищення ефективності освітнього процесу, вироблення у дітей з ООП відчуття психологічної опори, педагогам доцільно використовувати методи і прийоми, зокрема:

- виконання дітьми завдань спочатку за наслідуванням, з розгорнутою допомогою, на основі безпосереднього показу, з коментуванням, з опорою на зразок (предметно-інструкційну карту), навідні запитання, а згодом самостійно, з подальшим перенесенням на аналогічний матеріал, по пам'яті, за уявленнями;
- використання наочно-предметної основи, унаочнення встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- кількаразове слухання (читання) інструкції(-ій);
- використання попереного гучного, покладового мовлення, мовлення пошепки для засвоєння термінологічної лексики;
- складання покрокових алгоритмів виконання навчальних завдань, розгорнутого (згорнутого) плану дій;
- послідовне детальне вивчення, наочна інтерпретація, систематичне повторення і багаторазове закріплення в усній та писемній формах;
- використання практичних методів навчання, універсальних завдань для всіх нозологій з урахуванням індивідуальних психофізичних особливостей (зокрема інтелектуального та мовленнєвого розвитку) та темпу навчальної діяльності;
- порівняння у способи накладання і прикладання, зважаючи на збережені аналізатори, застосовуючи окомір та навички просторового орієнтування;
- варіювання дидактичного, мовленнєвого, ігрового матеріалу, з опорою на життєві приклади, власний досвід, використання гнучких алгоритмів;
- моделювання комунікативно-ігрових життєвих ситуацій.

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Наведемо зразки універсальних завдань, що можна використовувати у роботі з молодшими школярами з ООП різних категорій. Цікавими, практично зорієнтованими універсальними навчальними завданнями з розвитку мовленнєво-мисленнєвої діяльності є такі, де учень (учениця):

- за наслідуванням, фотографіями, смайликами, відеофрагментами, вербальною інструкцією виконує вправи мимічної та зорової гімнастики (Додаток 1);
- впізнає частково закриті букви (Додаток 2);
- знаходить, впізнає та називає букви у незвичному розташуванні, як складову предметних зображень (Додаток 3);
- із букв, запропонованих врозкид (4–5), складає назву зображеного предмета, визначає «зайву» букву, записує слово у клітинки (Додаток 4); з двох складів, розташованих на певній відстані, утворює та читає слова (Додаток 5);
- за вербальною інструкцією виконує проби Хеда (Додаток 6);
- читає окремі «чарівні» слова (речення, міні-тексти) зліва направо, а потім справа наліво; помічає, щоб прочитані слова та їхня послідовність залишилися незмінними (Додаток 7);
- вміє обвести лінією одного кольору лише трикутні прапорці, іншого кольору — лише зелені прапорці, визначає, які прапорці обведені одразу обома лініями (Додаток 8);
- читає оповідання (вірші) з малюнками-вставками, прогножуючи узгодження слів у числі та відмінку (Додаток 9);
- розшифровує ребуси з використанням букв і цифр (Додаток 10);
- вибирає з-поміж запропонованих варіантів фігур потрібну і вставляє її в порожню клітинку, пояснює свій вибір (Додаток 11);
- вставляє пропущені букви, утворюючи слово (п-с-к — пісок, писок; г-р-х — горох, горіх); з пронумерованих букв слова утворює нове, переставляючи букви відповідно до цифр (Додаток 12);
- використовуючи опорну частину у вигляді односкладового слова, читає слова (Додаток 13);
- читає слова-ізографи, впізнаючи букви у незвичному розташуванні та написанні (Додаток 14);
- читає віршовані мініатюри, закреслюючи кілька (2) «зайвих» букв (Додаток 15);
- відгадує ребуси, об'єднані у віршовану мініатюру (прозовий міні-текст) (Додаток 16);
- розв'язує логічні задачі:
  - ✓ з оперуванням лише одним судженням з метою розкриття в ньому знань, що

містяться в прихованому вигляді (Сергійко вищий за Ігоря. Хто нижчий?);

- ✓ з оперуванням двома судженнями з метою вироблення нового змісту (Олег нижчий від Андрійка. Андрійко нижчий від Миколки. Хто найвищий?) (Додаток 17).

Отже, використання на уроках зазначених видів допомоги та ігрових завдань сприятиме подоланню у дітей з особливими освітніми потребами первинних, а також попередженню появи вторинних порушень мовленнєвого (дисграфії, дислексії, дизорфографії) та пізнавального розвитку.

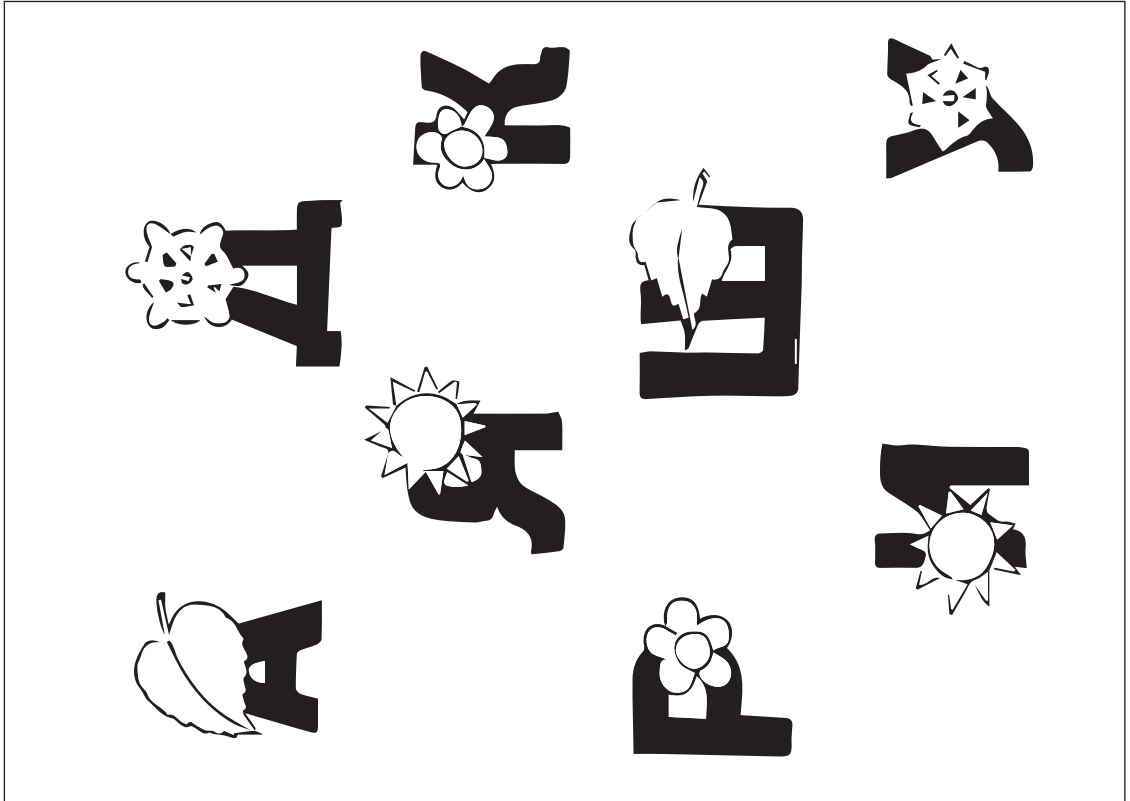
ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» [Електронний ресурс] / Режим доступу до вид. : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-19>
2. Рібцун Ю. В. Дитина з порушенням мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун. — Х. : Видво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 40 с. — (Інклюзивна освіта за нозологіями).
3. Рібцун Ю. В. На допомогу педагогам інклюзивно-ресурсного центру : моніторинг з розвитку мовлення / Ю. В. Рібцун // Логопед. — 2018. — № 7 (91). — С. 2–8.
4. Рібцун Ю. В. Програми з корекційно-розвивальної роботи для спеціальних ЗНЗ для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (1–4 класи) / Ю. В. Рібцун // Логопед. — 2016. — № 2 (62). — С. 2–11; № 3 (63) (продовження). — С. 2–11.

ДОДАТОК 2

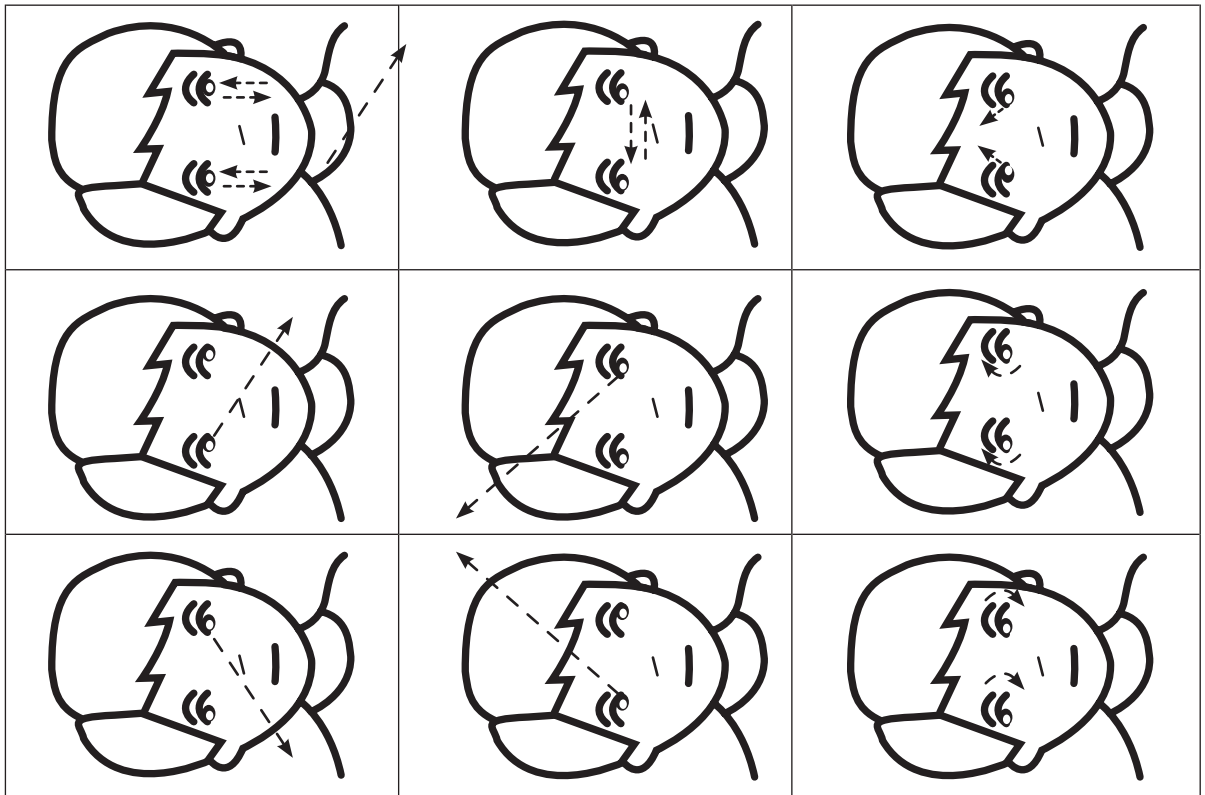
Дидактична вправа «Буквені схованки»

Назви, які букви «сховалися». Як ти гадаєш, яку пору року вони відвідали? Як ти здогадався(-лась)?

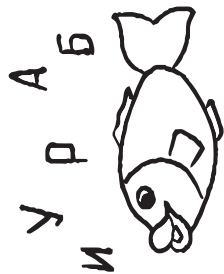
ДОДАТОК 1

Зорова гімнастика

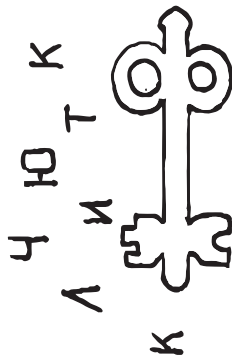

Дидактична вправа «Склади слово»

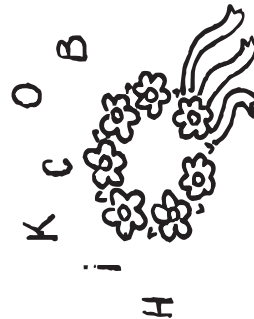
Із-поміж запропонованих літер склади слово-назву зображеного предмета, запиши у клітинки. Яка буква виявилася зайвою?

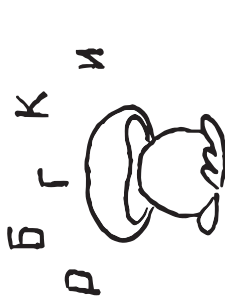
--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

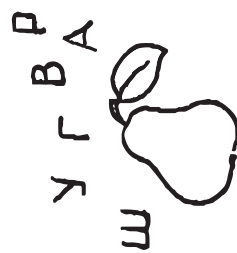
--	--	--	--	--	--

--	--	--	--

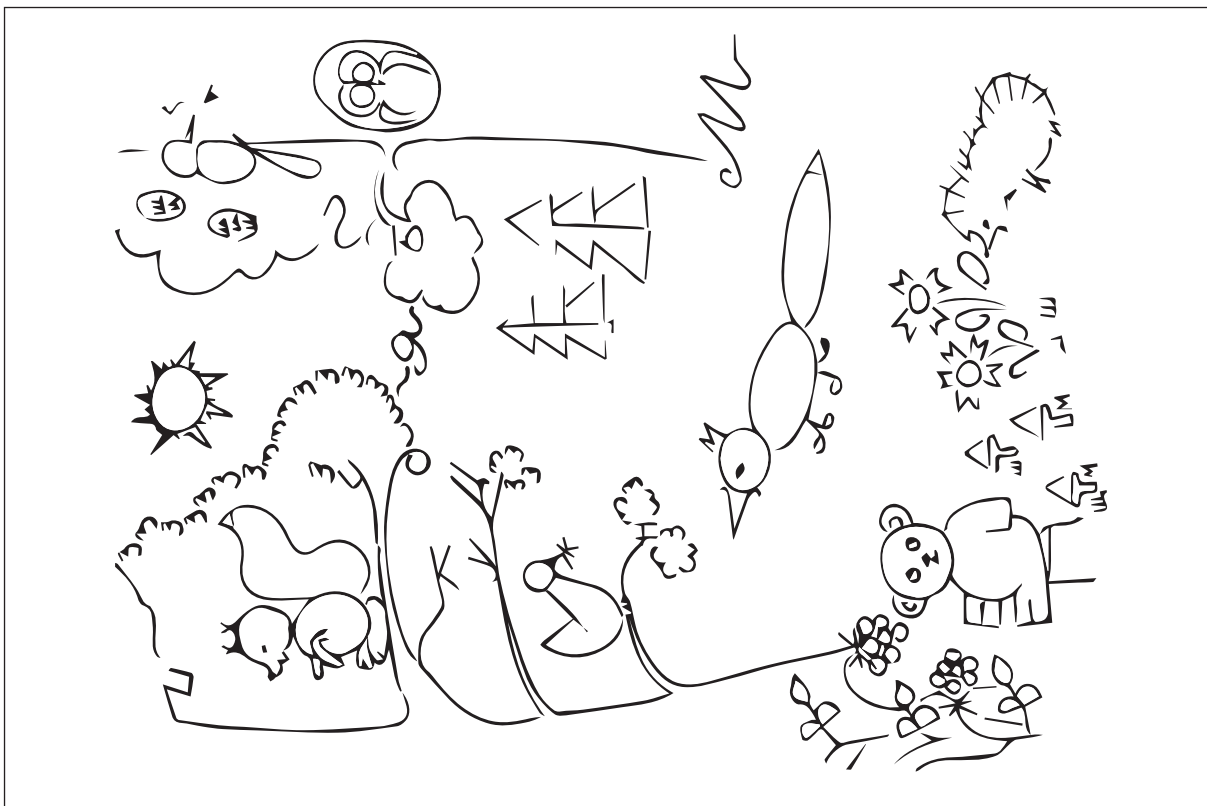

--	--	--	--	--

--	--	--	--	--

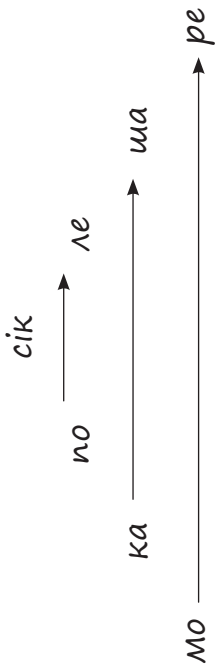
Дидактична вправа «Знайди букви»

ДОДАТОК 5

Вправа «Пильні очі»

Не повертаючи голови, складай зі складів слова.

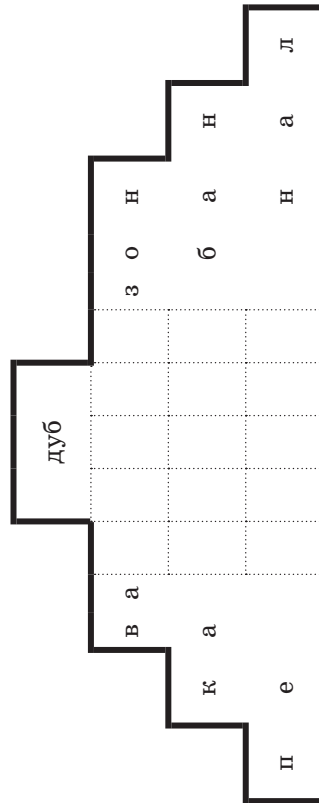

мак

си • мо

ва • за

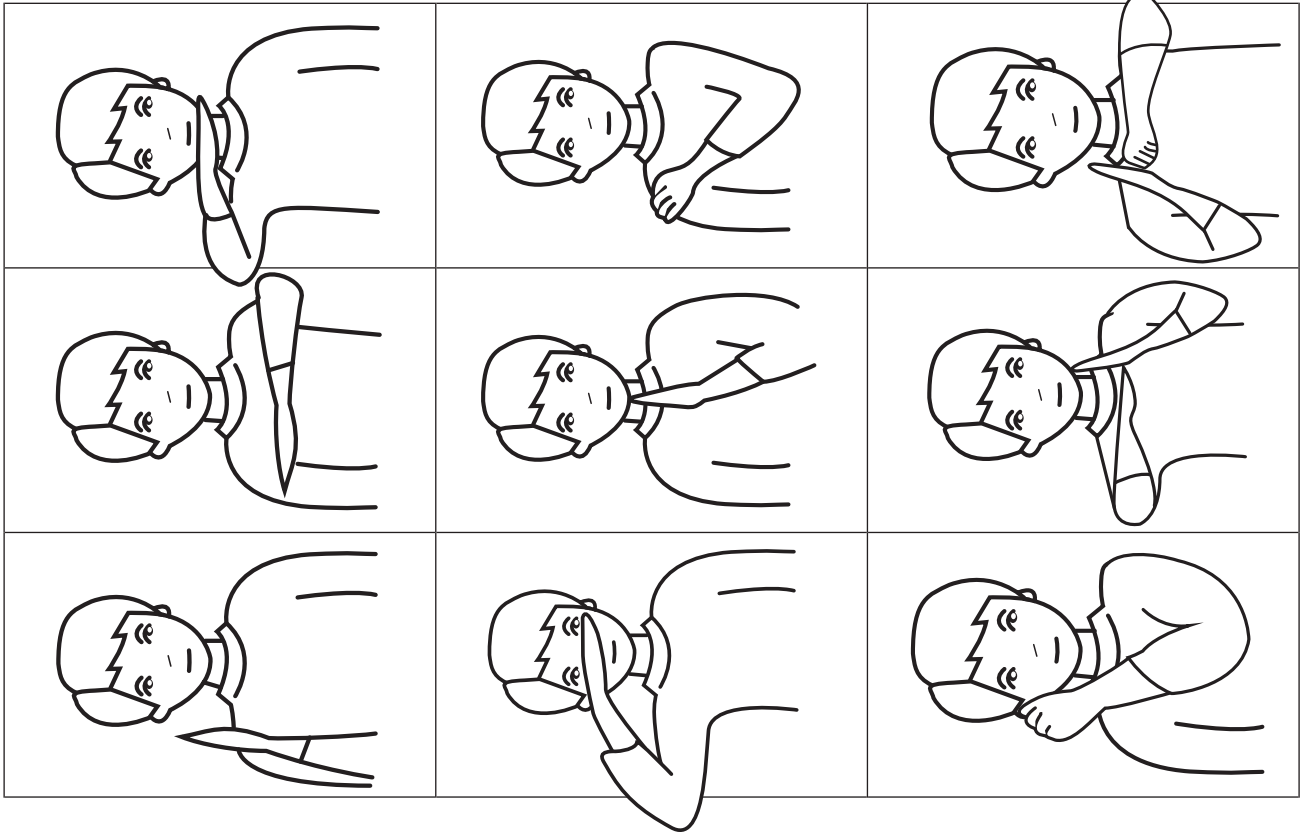
ле • ро

ДОДАТОК 6

Проби Хеда

Педагог і дитина сидять одне навпроти одного. Дитина повторює за вчителем спочатку одно-, а потім дворучні проби. Те, що виконує педагог лівою (правою) рукою, вона повторює дзеркально, тобто правою (лівою) рукою.

Вправа-розвага

«Читати цікаво — хоч ліворуч, хоч праворуч»

Спочатку прочитай рядок зліва направо, а потім — справа наліво. Чи помітив(-ла) ти, що прочитані слова та їхня послідовність залишилися незмінними?

А І А Б І Б О К О Т У Т П І П К О К

А Л Л А З А Р А З К О Р О К П И Л И П

Я — Л Я Я О Н І К І Н О К О З А К З К А З О К

Я Н Е С У Г У С Е Н Я А В Я Р У К У Р Я В А

Д Е П О М И Т И М О П Е Д ?

І Ц О С А Л О ? Л А С О Ц І !

К о з і — в і л і в і з о к ,

К о н ю — в і з і в ' ю н о к ,

К о з у б у — б у з о к .

* * *

Н а р и н о к д і д К о н и р а н

С і н о н і с ,

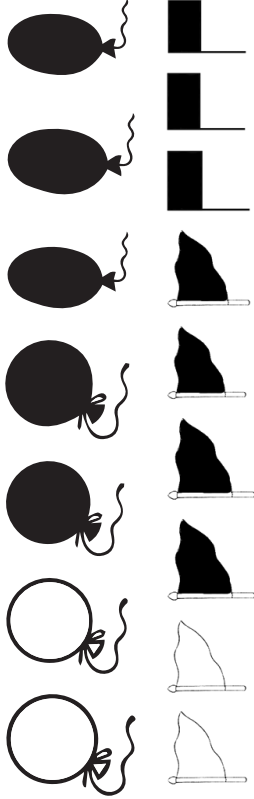
К у р к а — б і б , а к р у к —

С и р і р и с .

К і т у т і к .

В. Лущук

Розвиток мисленнєвої операції обмеження

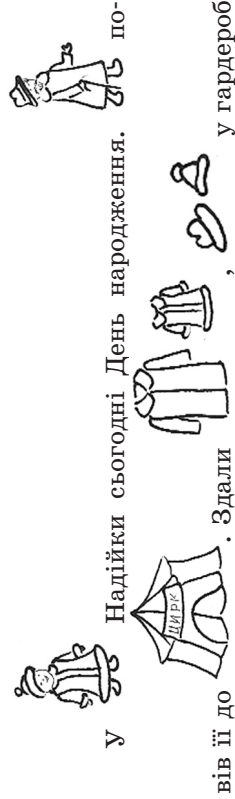
Послухай слова. Визнач зайве. Поясни.

- Осінь, зима, літо, березень.
- Дівчинка, тато, син, сестра.
- Лютий, середа, травень, грудень.
- Двері, вікно, паркан, дах.
- Хліб, кефір, йогурт, морозиво.
- Плюс, мінус, дорівнює, буква.
- Читати, мити, писати, лічити.
- Василько, Оксана, Кондратенко, Іванко.
- Веселий, короткий, високий, товстий.
- Собака, коза, баран, тигр.

Дидактична вправа «Читайлик»

Прочитай текст, замінюючи картинки словами. Перекажи. Розкажи, як ти святкуєш свій День народження.

У цирку

у Надійки сьогодні День народження.

вів її до . Здали у гардероб

Дидактична гра «Відгадайко»

і сіли в зручні . Заграв оркестр — і на арену вийшли . Вони жаргували, підкидали , яскраві . А потім на виїхав .

За ним примостилося . Дуже цікавим був виступ . Ще . Особливо їх стрибки через . Він грав на , танцював. виступав маленький . Він грав на , танцював.

Потім знову вийшли з повітряними і подарували їх тим і . На які були в цей день іменинниками. Дісталася і На дітці. була щаслива і вдячна за свято.

7я	сзжр1на	
40А	100вп	А ГОЛО
А	А	А СЛИ
А	ж	КО ВА

Дидактична гра «Буквені загадки»

5	1	3	4	2
С	А	Л	А	Т

3	5	1	4	2
Р	А	М	К	А

3	1	5	4	2
С	М	О	Л	А

3	2	5	1	4
Б	А	Н	К	А

Логіко-математична гра «Заповни квадрат»

3	5	1	4	2
Л	А	П	К	А

4	5	3	2	1
Н	А	С	О	С

ДОДАТОК 13

<h1>БАР</h1>		С
		АН
		ЖА
		ВИ
		ЛІГ
		АБАН
		ВІНОК
БАРИС		

<h1>КАР</h1>		ТУЗ
		ЛИК
		ЕТА
		НИЗ
		АСЬ
		ТИНА
		ПАТИ
ТОПЛЯ		

Дидактична гра «З одного слова — кілька»

<h1>ЛІС</h1>	ОК	
	НИК	
	ОЧОК	
	ОВИК	
	ОРУБ	
	СЯ	
	СЯ	
ОК		
По	<h1>ЛІС</h1>	ОК
уз		НИК
про		ОЧОК
обе		ОВИК
		ОРУБ
		СЯ
		СЯ
		ОК

ДОДАТОК 14

Дидактична вправа «Прочитай і впізнай»

ДОДАТОК 15

Дидактична вправа «Закресли зайві букви»

Нра дрeрeвжaх вришeнърки,
У тpaжвi сжунрички.
Сжонрeчкo iз вришринжкi
Нрaм цiлжyє лричкa.

В. Паронова

Хмариника дeрyжитъ з дeoцкикомi,
Кeвiткa дирyжитъ з гopицкикомe,
Вeйтeриeць — з лиситoчeкoм,
Бeрeйжoкi — з мiсeтoчкикoм.
Жeабeнятикo — з рiчкoю,
А я дeрyжy з сeтитeричeкoю.

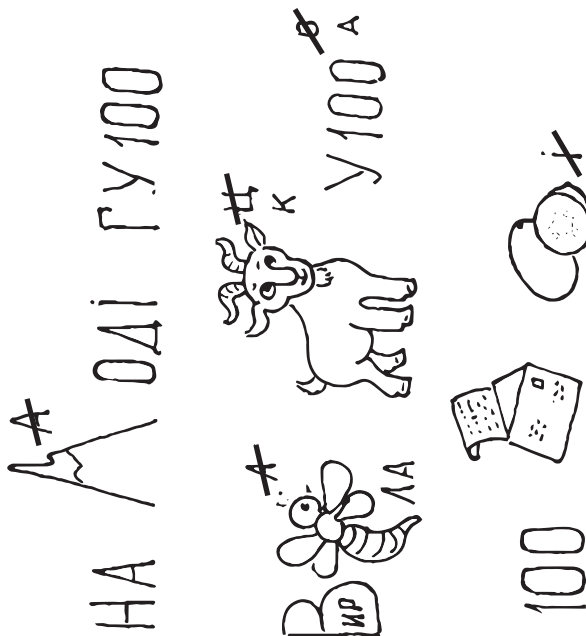
О. Богемський

Рaснo-взрaнcцi
В сeрeдзy
Пpиглaв
Пeрoкiлз чсeрeдзy.
А ксoрoвзи
В чсeрeдзi –
Рябзi, чoрeнi тa сpудзi.

Грицько Бойко

ДОДАТОК 16

Дидактична вправа «Чи зможеш прочитати?»

3. На одному аркуші зображені троянда і конвалія, на іншому — тюльпан і кропива. Що на другій сторінці підходить до першої?

конвалія	тюльпан	кропива	троянда	бузок	мімоза
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

4. Андрій — син Романа. Хто Роман Андрію?

батько	дядько	брат	дід	онук	син
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

5. Веселий — сумний, тихо —?

темно	діти	негучно	гучно	красиво	яскраво
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

6. Василько заліз на дерево вище за Петрика. Хто заліз не так високо?

Василько	Антон	Іванко	Сашко	Петрик	Богдан
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

7. Максим і Степан прибивали дошку. Хтось забивав короткі цвяхи, хтось — довгі. Степан забивав довгі цвяхи. Які цвяхи забивав Максим?

великі	довгі	маленькі	короткі	іржаві	криві
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

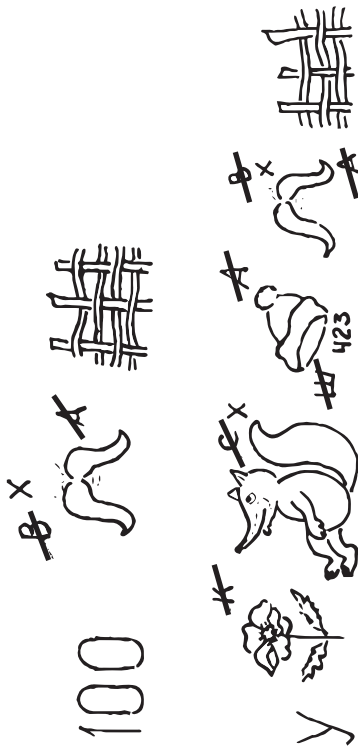
8. На дошці написали кольоровими крейдочками слова.

МОРЕ   МАРКА   КАНАВА

У синього та білого слів однакова перша буква, у білого та червоного — друга. Яке слово синього кольору?

9. Букви в зошиті у Зої дрібніші, ніж у Люди, у Катрусі дрібніші, ніж у Зої. У кого найдрібніші букви?

Зоя	Люда	Катруся	Сніжана	Віра	Ніна
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

На городі густо
 Виросла капуста.
 Сто листків,
 Сто хустин
 У малих капустин.

І. Кульська

ДОДАТОК 17

Ігрові завдання з розвитку логічного мислення

Орієнтовні завдання

- Обери правильну відповідь.
  - Один хлопчик (одна дівчинка) розв'язував(-ла) ці задачі та сказав(-ла), що у всіх відповідь (а). Знайди його (її) помилки.
1. У слові СОН переставили букви. Утворилося НСО. Така сама перестановка була в слові МАК. Що утворилося?

КАМ	КМА	МКА	МАК	АКМ	АМК
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)

2. Оля жила ближче до школи, аніж Іра. Хто з них жив від школи далі?

Іра	Ліза	Оля	Світланка	Інна	Катруся
(а)	(б)	(в)	(г)	(д)	(е)